

بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۲۶): تحلیل بودجه قوه قضائیه (جداول)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۱۹۸۲۸
کد موضوعی: ۲۴۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۲/۱

عنوان گزارش:

بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۲۶):
تحلیل بودجه قوه قضائیه (جداول)

نوع گزارش: طرح/ لایحه راهبردی نظارتی

نام دفتر:

مطالعات حقوقی (گروه حقوق اقتصادی)

تهیه و تدوین کنندگان:

امین اله پاکنژاد، مهدی بهرامی حسن آبادی، محمدبرزگر خسروی

اظهاری نظر کنندگان:

امیرحسین بامتی، محمدحسین معماریان

ناظر علمی:

احمد حکیم‌جوادی

گرافیک و صفحه آرایی:

نرجس امیراحمدی

ویراستار ادبی:

—

واژه‌های کلیدی:

۱. نظام بودجه‌ریزی

۲. استقلال مالی

۳. دادرسی عادلانه

تاریخ شروع مطالعه:

—

فهرست مطالب

۶	چکیده.....
۷	خلاصه مدیریتی.....
۸	۱. مقدمه.....
۸	۲. میزان تحقق بودجه مصوب قوه قضائیه در جداول لایحه بودجه.....
۱۰	۳. اختصاص بخشی از اعتبارات قوه قضائیه به صندوق بازنشستگی کشوری.....
۱۲	۴. انطباق افزایش بودجه قوه قضائیه با سیاست‌های کلی برنامه هفتم.....
۱۳	۵. دوسقفی بودن بودجه در خصوص در آمد مازاد خدمات قضایی.....
۱۵	۶. گسترش فرهنگ حقوقی-قضایی و بودجه دستگاه قضایی.....
۱۶	۷. درج صفر در جداول برای در آمد ناشی از اموال غیر منقول مازاد.....
۱۶	۸. میزان رشد بودجه هر یک از دستگاه‌های قوه قضائیه.....
۱۷	۹. بررسی سنجه‌های عملکرد خروجی‌های اصلی دستگاه قضایی.....
۲۱	۱۰. ضرورت ارائه برنامه عملیاتی در خصوص رشد بودجه قوه قضائیه.....
۲۱	۱۱. نتیجه‌گیری.....
۲۲	منابع و مأخذ.....

فهرست جداول

۹	جدول ۱. اعتبارات دستگاه قضایی.....
۱۳	جدول ۲. درآمدهای مازاد بر در آمد خدمات قضایی مصوب.....
۱۷	جدول ۳. بودجه دستگاه‌های قوه قضائیه.....
۱۸	جدول ۴. سنجه عملکرد خروجی اصلی قوه قضائیه (جدول ۷-۲).....
۱۹	جدول ۵. سنجه عملکردی قوه قضائیه در برنامه هفتم.....

بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۲۶): تحلیل بودجه قوه قضائیه (جداول)

چکیده

بررسی بودجه قوه قضائیه به جهت میزان انطباق آن با سیاست‌های کلی به ویژه سیاست‌های کلی برنامه هفتم، میزان مطابقت ارقام (بخش دوم بودجه) با احکام مندرج در بخش اول قانون بودجه ۱۴۰۳ و همچنین رعایت سایر قوانین و اصول و قواعد حقوقی در جداول مربوط، به منظور نیل به اهداف این دستگاه، اهمیت دارد. با بررسی حقوقی بخش دوم لایحه بودجه ۱۴۰۳ کل کشور، مواردی از قبیل «عدم تحقق کامل بودجه مصوب قوه قضائیه»، «دوسقفی بودن بودجه در خصوص درآمد مازاد بر درآمد حاصل از خدمات قضایی»، «درج صفر در جداول برای درآمد ناشی از اموال غیرمنقول مازاد» و «عدم تعیین بودجه مشخص مربوط به گسترش فرهنگ حقوقی و قضایی» مورد تأمل قرار گرفته است. همچنین در این گزارش، میزان افزایش بودجه قوه قضائیه، انطباق با سیاست‌های کلی برنامه هفتم و میزان رشد بودجه هر یک از دستگاه‌های قوه قضائیه نیز مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

بیان/شرح مسئله

تحقق مطلوب اهداف، وظایف و کارکردهای دستگاه قضایی منوط به اختصاص منابع لازم در بودجه به این منظور است. با توجه به تأکید سیاست‌های کلی برنامه هفتم بر افزایش بودجه دستگاه قضایی و تحقق اهداف دستگاه قضایی، بودجه این دستگاه، اهمیت دوچندان یافته است. هم‌اکنون به موجب قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، بودجه کل کشور در دو بخش به مجلس ارائه می‌شود که در خصوص بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور، بخش نخست آن (شامل احکام) به قانون تبدیل شده است و بخش دوم آن در مجلس شورای اسلامی در دست بررسی قرار دارد. در این گزارش، بررسی بخش دوم بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور در موضوعات مربوط به دستگاه قضایی، مورد توجه قرار گرفته است.

نقاط قوت و ضعف لایحه

- در خصوص بودجه قوه قضائیه با بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۳، موارد ذیل قابل بیان است:
  - ارقام هزینه‌ای بودجه قوه قضائیه در لایحه از حیث مطابقت با بخش احکام قانون بودجه ۱۴۰۳ (بخش اول) محل تأمل است؛ ظاهر امر دلالت بر کمتر از اعتبار مصوب در قانون می‌کند و در عین حال، نظر به احکام قانون برنامه ششم توسعه و نیز برنامه هفتم مصوب مجلس و نظر به سوابق امر در مذاکرات این قوانین، قرائنی بر رعایت قانون بودجه در بخش ارقام وجود دارد.
  - سهم قوه قضائیه از اعتبارات بودجه عمومی در بودجه ۱۴۰۳ نسبت به بودجه ۱۴۰۲ افزایش (۵۶ درصد) داشته است و این افزایش مطابق با بند ۲۶ سیاست‌های کلی برنامه هفتم، ماده ۱۱۹ قانون برنامه ششم توسعه و بند الحاقی ۲ ماده ۱۱۳ برنامه هفتم به نظر می‌رسد. اعتبار افزوده شده مازاد بر رشد سنواتی بودجه قوه قضائیه، از حیث عدم امکان نظارت و ارزیابی، محل تأمل است.
  - اختصاص بخشی از منابع دستگاه قضایی به صندوق بازنشستگی کشوری، به دلایلی که در متن بیان می‌شود، محل تأمل است.
  - دوسقفی شدن بودجه قوه قضائیه در درآمدهای مازاد بر درآمد خدمات قضایی، مغایر با اصول بودجه‌ریزی و اصل (۵۳) قانون اساسی است.
  - تعیین درآمد اختصاصی جدید برای برخی دستگاه‌ها در جداول دارای اشکالات متعدد حقوقی است.
  - لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ (بخش دوم) با قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (بخش نخست) به دلیل درج صفر برای درآمدهای ناشی از فروش اموال غیرمنقول مازاد، فاقد انسجام است.
  - موضوع ترویج فرهنگ حقوقی و قضایی اسلامی و پیشگیری از وقوع جرم در برنامه‌های جدول شماره ۱۲ نیامده و اعتباری از این منابع، بابت موضوعات بند «ب» تبصره «۱۳»، اختصاص نیافته است.
  - عدم ارائه دقیق سنجه‌های عملکردی و همچنین برنامه‌های قوه قضائیه، از مواردی است که منجر به عدم ارزیابی صحیح از عملکرد قوه قضائیه نسبت به بودجه اختصاص یافته می‌شود.

پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

- ضروری است در خصوص اعتبارات قوه قضائیه در بخش اول بودجه سال ۱۴۰۳، در جداول به‌طور شفاف و یکپارچه در جهت تحقق برنامه و قانون بودجه ۱۴۰۳ عمل شود و تأمین منابع لازم برای صندوق بازنشستگی، از محل بودجه قوه قضائیه، محل تأمل است.
- بودجه قضایی باید یک سقفی باشد و کلیه پیش‌بینی‌های مربوط به درآمدهای اختصاصی هر یک از دستگاه‌های ذیل قوه قضائیه باید به‌طور مشخص در جدول شماره ۷ ذکر شود.
- در جدول شماره ۱۲ لایحه بودجه، برخی امور فرهنگی به موضوعات ترویج فرهنگ حقوقی و قضایی اسلامی از طریق تأمین اعتبار به دستگاه قضایی یا سایر نهادهای فرهنگی، تعریف شود.

۱. مقدمه

بررسی بودجه قوه قضائیه از چند جهت حائز اهمیت است. نخست موضوع تأمین نیازهای مالی این قوه به وسیله منابع بودجه عمومی است که در صورت تحقق آن، قوه قضائیه بهتر می‌تواند، وظایف خود را انجام دهد. با توجه به تأکید بر موضوع امنیت اقتصادی، حمایت از سرمایه‌گذاری و بهبود محیط کسب و کار در سیاست‌های کلی نظام و به ویژه در سال‌های اخیر، در صورتی حمایت قضایی از این موضوعات به ثمر خواهد نشست که منابع مالی به نحو کافی به این قوه به این جهت قرار گیرد [۱]. به علاوه، عدم تأمین و تضمین منابع مالی دستگاه قضایی در قوانین، استقلال مالی این دستگاه و به تبع، استقلال قضایی را مورد خدشه قرار می‌دهد [۲].

فارغ از این، بودجه قوه قضائیه به عنوان بخشی از بودجه کل کشور، باید از حیث انطباق با قانون اساسی، سیاست‌های کلی نظام و اصول حقوقی هم جهت با آن، ارزیابی شود و در این بررسی، صرفاً بررسی تأمین کامل منابع مالی قوه قضائیه مورد نظر نیست، بلکه مؤلفه‌های دیگری نظیر بررسی شفافیت مالی، نحوه مدیریت درآمدها، منابع و مصارف قوه قضائیه و انطباق ارقام و احکام بودجه‌ای آن با اسناد بالادستی خود از جمله سیاست‌های کلی مرتبط، قوانین برنامه و اهداف حاکم بر آن، مورد توجه خواهد بود. در این گزارش در چند بخش بودجه قوه قضائیه در لایحه بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور (بخش دوم) از منظر حقوقی و از جنبه‌های مختلف ذیل، مورد بررسی و تحلیل قرار خواهد گرفت.

۲. میزان تحقق بودجه مصوب قوه قضائیه در جداول لایحه بودجه

بر اساس جزء «۱» بند «ج» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش اول) مصوب ۱۴۰۲/۱۲/۲۱، دولت مکلف است: اعتبارات قوه قضائیه و سازمان‌های تابعه و وابسته را معادل نهصد و هشتاد هزار میلیارد ریال (۹۸۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال در جداول مربوط بخش دوم لایحه بودجه، تعیین و ارائه نماید. در جداول لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم) از طرق ذیل برای مبالغ مذکور، تأمین اعتبار شده است:

جدول ۱. اعتبارات دستگاه قضایی

ردیف	عنوان اعتبارات قوه قضائیه	مبلغ
۱	جمع اعتبارات دادگستری جمهوری اسلامی ایران (تملك دارایی‌های سرمایه‌ای، هزینه‌ای و اختصاصی) (جدول شماره ۷ ردیف ۱۰۸۱۰۰)	۸۱۸,۸۴۹,۷۲۴,۰۰۰,۰۰۰
۲	جمع اعتبارات دیوان عدالت اداری (تملك دارایی‌های سرمایه‌ای، هزینه‌ای و اختصاصی) (جدول شماره ۷ ردیف ۱۰۸۱۰۸)	۷,۴۲۹,۷۸۴,۰۰۰,۰۰۰
۳	جمع اعتبارات سازمان بازرسی کل کشور (تملك دارایی‌های سرمایه‌ای، هزینه‌ای و اختصاصی) (ردیف شماره ۷ ردیف ۱۰۸۳۰۰)	۲۰,۵۰۵,۹۵۳,۰۰۰,۰۰۰
۴	اعتبارات ذیل جدول (۱۰-ج) مصارف استانی در اجرای جزء «۱» بند «ج» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ شامل تملك دارایی‌های سرمایه‌ای و هزینه‌ای دستگاه‌های تابعه قوه قضائیه	۸۰,۲۹۲,۰۳۶,۰۰۰,۰۰۰
۵	پرداخت حقوق بازنشستگان قوه قضائیه، دستگاه‌های تابعه و وابسته موضوع جزء «۱» بند «ج» تبصره «۱۳» در قالب کمک به صندوق بازنشستگی کشوری (ردیف ۶۲ جدول شماره ۹) (برآورد اعتبارات ردیف‌های متفرقه سال ۱۴۰۳)	۵۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۶	اعتبارات موضوع اجرای بند «ج» ماده (۲۴) قانون الحاق مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) (جدول شماره ۹ طبقه ۴۹)	۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
	جمع کل (مبلغ به ریال)	۹۷۷,۰۷۸,۴۹۷,۰۰۰,۰۰۰

در خصوص مورد پنجم در جدول فوق که مربوط به پرداخت حقوق بازنشستگان قوه قضائیه در قالب کمک به صندوق بازنشستگی کشوری است، به نظر می‌رسد، این اعتبارات را نمی‌توان جزء اعتبارات اختصاص یافته به قوه قضائیه تلقی کرد که دلایل آن در ادامه بیان می‌شود. در این فرض، منابع اختصاص یافته به قوه قضائیه حدود ۹۲ هزار و هفتصد میلیارد تومان است که حدود ۵ هزار و ۳۰۰ میلیارد تومان کمتر از رقم مصوب در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (بخش اول) است. با این فرض هر چند بیش از ۹۰ درصد اعتبارات تعیین شده در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ در لایحه به این منظور اختصاص یافته است، اما رقم اختصاص یافته در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ منطبق با رقم تعیین شده در احکام قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (بخش اول) نیست. این موضوع در بند «ب» ماده (۱۸۲) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، مبنی بر لزوم رعایت احکام و سقف‌های مقرر در بخش نخست بودجه در بخش دوم،^۱ مورد تأکید قرار گرفته است.

۱. بند «ب» - جداول تفصیلی مشتمل بر ارقام بودجه:

دولت موظف است حداکثر ۱۰ روز از زمان ابلاغ بخش اول قانون بودجه، با رعایت احکام و سقف‌های مصوب موضوع بند «الف» این ماده، جداول تفصیلی بودجه را به همراه نسخه الکترونیکی دارای قابلیت خوانش رایانه‌ای به گونه‌ای که ارقام تشکیل دهنده و محاسبات مربوط به هر ردیف قابل مشاهده و پیگیری باشد، به مجلس ارسال کند. سنجش‌های ارزیابی برنامه‌های قوه مقننه، قوه قضائیه، وزارتخانه‌ها، سازمان‌های مستقلی که عالی‌ترین مقام آن را رئیس‌جمهور منصوب می‌کند، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، نیروهای مسلح، نهادهای زیر نظر مقام معظم رهبری و نهادهای مصرح در قانون اساسی باید ضمیمه جداول تفصیلی باشد. هیئت‌رئیس‌موظف است بلافاصله پس از وصول این بخش، آن را برای اطلاع نمایندگان در سامانه، بارگذاری و بخش‌های مربوط به هر کمیسیون را ارجاع نماید. نمایندگان پنج روز فرصت دارند تا پیشنهادهای خود را در رابطه با جداول در سامانه ثبت کنند. پیشنهادهای نمایندگان در کمیسیون‌ها، کمیسیون تلفیق و صحن مجلس با اولویت رسیدگی به جداول مربوط به منابع بودجه عمومی دولت و منابع و مصارف دستگاه‌ها و نهادهای مذکور، به تفکیک برنامه‌های عملیاتی آنها مورد رسیدگی قرار می‌گیرد. در این بخش فقط به ارقام و اعداد جداول بدون تفکیک کلیات و جزئیات رسیدگی می‌شود و هیچ حکمی در این مرحله قابل بررسی و تصویب نیست و پیشنهادهای نیز نباید مغایر قوانین جاری و مصوبه مجلس اول باشد. ترتیب و زمان بندی رسیدگی به پیشنهادهای نمایندگان در کمیسیون‌ها، کمیسیون تلفیق و صحن مجلس، مشابه ترتیب و زمان بندی مذکور در بند «الف» این ماده است. مهلت مجلس برای رسیدگی به بخش دوم از زمان وصول حداکثر به مدت چهار روز است. چنانچه در هنگام رسیدگی به گزارش کمیسیون تلفیق درباره جزئیات ماده واحده یا جداول تفصیلی بودجه، مصوبه کمیسیون تلفیق در صحن مجلس رأی نیاورد، کمیسیون مزبور موظف است حداکثر ظرف سه روز (بدون احتساب تعطیلات رسمی) گزارش جدید خود را به مجلس ارائه کند. در این مرحله نمایندگان یک روز فرصت دارند تا پیشنهادهای خود را در مورد تغییرات کمیسیون تلفیق ثبت نمایند.

۳. اختصاص بخشی از اعتبارات قوه قضائیه به صندوق بازنشستگی کشوری

بر اساس جزء «۱» بند «ج» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش اول) مصوب ۱۴۰۲/۱۲/۲۱، دولت مکلف است: اعتبارات قوه قضائیه و سازمان‌های تابعه و وابسته را معادل نهصد و هشتاد هزار میلیارد ریال (۹۸۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال در جداول مربوط بخش دوم لایحه بودجه، تعیین و ارائه نماید. با وجود این، در ردیف ۶۲ جدول شماره ۹ (برآورد اعتبارات ردیف‌های متفرقه سال ۱۴۰۳) لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم)، پنجاه هزار میلیارد ریال از منابع عمومی اختصاص یافته به دستگاه قضایی، صرف پرداخت حقوق بازنشستگان قوه قضائیه، دستگاه‌های تابعه و وابسته موضوع جزء «۱» بند «ج» تبصره «۱۳» در قالب کمک به صندوق بازنشستگی کشوری می‌شود. به نظر می‌رسد، اختصاص این بخش از اعتبارات قوه قضائیه به صندوق بازنشستگی کشوری بابت پرداخت حقوق بازنشستگان قوه قضائیه با توجه به نکات ذیل محل تأمل است:

۱. تکلیف قانونی تأمین منابع حقوق بازنشستگی بر عهده صندوق بازنشستگی کشوری است که مطابق با مواد (۷۲ و ۹۸) قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱ با اصلاحات و الحاقات بعدی اصلاحی ۱۳۶۸/۱۲/۱۳^۱، مستخدمین رسمی دولتی در وزارتخانه‌ها، مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی و از جمله مستخدمین رسمی قوه قضائیه را شامل می‌شود،^۲ پرداخت حقوق بازنشستگی برای بازنشستگان قوه قضائیه از جمله تکالیف قوه قضائیه نیست، بلکه مصارف قوه قضائیه در راستای انجام وظایف خود به دو بخش هزینه‌ای و تملک‌داری‌های سرمایه‌ای تقسیم می‌شود که در بخش هزینه‌ای، صرفاً تأمین هزینه‌های جاری نظیر پرداخت حقوق کارمندان و پرسنل قوه قضائیه، از طریق این دستگاه انجام می‌شود؛ در نتیجه، منابعی که به منظور ایفای تعهدات این صندوق به صورت کمک یا در قالب دیگری اختصاص داده می‌شود، صرفاً متوجه این صندوق بوده و شامل بودجه دستگاه قضایی نیست.

۲. مسئله تأمین مناسب بودجه قوه قضائیه در سیاست‌های کلی نظام توسط مقام معظم رهبری مورد تأکید قرار گرفته است. در بند ۱۲ سیاست‌های کلی قضایی ابلاغی ۲۹/۷/۱۳۸۱ و جزء ۶ بند ۲۶ سیاست‌های کلی برنامه هفتم توسعه ابلاغی ۲۱/۶/۱۴۰۱ به این موضوع اشاره شده است. همانطور که مشاهده می‌شود، سیاست‌های کلی نظام بر تقویت سهم بودجه قوه قضائیه، به دلیل مشکلات این قوه از سال ۱۳۸۱ مورد تأکید بوده و مجدداً بعد از گذشت بیست سال مورد تأکید قرار گرفته است. در قانون برنامه ششم توسعه، سهم ۲/۹ درصدی برای قوه قضائیه اختصاص یافت که با دلایل مختلف تحقق کامل پیدا نکرده و سیاستگذار با مشاهده این وضعیت، بر تقویت و تثبیت بودجه قوه قضائیه تأکید داشته است. بر اساس این سیاست کلی، مجلس شورای اسلامی در برنامه هفتم توسعه، افزایش بودجه قوه قضائیه با سازوکار مشخص، تصویب نمود. با محاسبه رقم حاصل از این سازوکار، در بخش اول قانون بودجه ۱۴۰۳، رقم ۹۸ هزار میلیارد تومان، به عنوان اعتبارات قوه قضائیه و سازمان‌های تابعه و وابسته درج گردید.

از آنجا که رقم تعیین شده برای دستگاه قضایی در جداول لایحه به موجب کمک مزبور، پنجاه هزار میلیارد ریال کمتر از رقم تعیین شده در حکم جزء «۱» بند «ج» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش نخست) است و با فرض اینکه رقم مزبور در این قانون متناسب با اهداف و وظایف قانونی این دستگاه، اختصاص یافته است؛ لذا کاهش این رقم در جداول لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم)، منجر به کاهش اعتبارات مالی قوه قضائیه خواهد شد که با اهداف سیاست‌های مذکور و برنامه هفتم همخوانی ندارد.

۳. با توجه به اهمیت یافتن افزایش و تثبیت سهم قوه قضائیه در بودجه به موجب سیاست‌های کلی برنامه هفتم به نظر می‌رسد، یکی از چالش‌ها و رویه‌های غلطی که باید از آن جلوگیری نمود، موضوع تأمین هزینه سایر دستگاه‌ها از طریق بودجه قوه قضائیه است. این امر سبب می‌شود که بودجه قوه قضائیه به صورت اسمی افزایش پیدا کرده و در حقیقت تغییری در میزان افزایش بودجه ایجاد نشود. این موضوع در لایحه بودجه

۱. ماده (۹۸) (اصلاحی ۱۳، ۱۲، ۱۳۶۸) قانون استخدام کشوری - حقوق بازنشستگان و وظیفه‌بگیران فعلی بر اساس قوانین و مقررات سابق کماکان از محل صندوق بازنشستگی کارکنان دولت و رفاه بازنشستگان پرداخت خواهد شد و در صورتی که ضریب جدول مستخدمین رسمی شاغل تغییر یابد دولت مکلف است به نسبتی که هزینه زندگی موجب این تغییر شده است حقوق بازنشستگان و وظیفه‌بگیران را ترمیم کند. ماده (۷۲) (اصلاحی ۱۳، ۱۲، ۱۳۶۸) قانون استخدام کشوری - وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی مشمول این قانون مکلفند حقوق و فوق‌العاده شغل اولین ماه کسانی را که دوره آزمایشی را طی کرده و به استخدام رسمی پذیرفته می‌شوند برداشت کنند و به صندوق بازنشستگی کارکنان دولت و رفاه بازنشستگان بپردازند.

۲. هر چند برخی از مستخدمین دولتی نیز به موجب قانون خاص، دارای صندوق بازنشستگی مختص خود شده‌اند.
۳. بند ۱۲ سیاست‌های کلی قضایی - تأمین نیازهای قوه قضائیه در زمینه‌های مالی، تشکیلاتی و استخدامی با توجه به اصول ۱۵۶، ۱۵۷ و ۱۵۸ قانون اساسی.

۱۴۰۳، در قالب کمک به صندوق بازنشستگی کشوری، ظهور پیدا کرده که در صورت تأیید این رویه، قابل تسری به سایر نهادهای مرتبط با قوه قضائیه مثل ضابطین این قوه، است. پس از تصویب ماده ۱۱۹ قانون برنامه ششم توسعه و تصریح بر سهم ۲,۹ درصدی اعتبارات قوه قضائیه از بودجه عمومی، این ادعا مطرح شد که بخش از اعتبارات قوه در بخش کمک به صندوق بازنشستگی کشوری جهت پرداخت حقوق بازنشستگان قوه درج می شود. نظر به اینکه بازنشستگان قوه قضائیه به جهت دریافت مستمری بازنشستگی خود، باری از دوش قوه قضائیه بر نمی دارند، این توجیه قابل قبول نیست.

۴. ممکن است استدلال شود، پرداختی به بازنشستگان قوه قضائیه، بیشتر از سایر نهادها و دستگاهها است؛ لذا جهت تامین این هزینه از طرف منابع صندوق که در جهت کارکردهای قوه قضائیه است، لازم است از بودجه قوه قضائیه اعتباراتی بدین منظور پیش بینی شود. با بررسی های انجام شده، دریافتی های بازنشستگان قوه قضائیه، تفاوتی با سایر بازنشستگان ندارد و از این جهت پرداختی مازادی از طریق صندوق بازنشستگی به بازنشستگان قوه قضائیه وجود ندارد. پرداختی به قضات بازنشسته که در دستگاه قضا یا سایر دستگاهها مجدداً به کارگیری می شوند، با رعایت قانون ممنوعیت به کارگیری بازنشستگان، از طرف دستگاه ذی ربط بوده و از منابع صندوق بازنشستگی کشوری اعتباری به صورت اختصاصی به قضات تعلق نمی گیرد. به عنوان مثال، قضات بازنشسته که مطابق تبصره ۶ ماده ۶ قانون شوراها حل اختلاف مصوب ۱۴۰۲، به کار گرفته می شوند، بر اساس ماده ۳۸ این قانون، حقوق و پاداش بازنشستگان مذکور از محل اعتبارات این شورا پرداخت می شود. علاوه بر این، حق الزحمه قضات بازنشسته در هیات های حل اختلاف مالیاتی، مطابق تبصره ۳ ماده ۲۴۴ قانون مالیات های مستقیم در بودجه سالانه سازمان امور مالیاتی پیش بینی و پرداخت می شود.

در عین حال، احکام قانون برنامه ششم توسعه و برنامه هفتم، در برخی تفاسیر، دلالت بر رعایت قوانین در بخش دوم (ارقام) لایحه بودجه ۱۴۰۳ می کند. توضیح اینکه:

۱. بر اساس قانون برنامه ششم، بودجه قوه قضائیه باید ۲,۹ درصد بودجه عمومی باشد. در صورتی که بر اساس برنامه هفتم مصوب ۱۴۰۳/۲/۱۱ مجلس، احکام برنامه ششم را همچنان معتبر بدانیم، باید بودجه قوه قضائیه در سال ۱۴۰۳، حداقل ۸۲ همت باشد که چنین است.

۲. طبق بند الحاقی ۲ ماده ۱۱۳ برنامه هفتم، دولت مکلف است در سال اول اجرای برنامه نسبت به افزایش سهم قوه قضائیه از محل درآمدهای عمومی کشور به نسبت سال پایه ۱۴۰۲ به میزان سی درصد (۳۰٪) علاوه بر افزایش سنواتی اقدام نماید. افزایش سنواتی بودجه حدود ۲۷ درصد بوده است؛ لذا سهم قوه قضائیه باید نسبت به سال پایه ۱۴۰۲، ۵۷ درصد افزایش یابد. سهم قوه قضائیه در سال ۱۴۰۲، ۲,۳ درصد بوده است لذا باید سهم قوه قضائیه در بودجه ۱۴۰۳، (۳,۶۱۱) درصد بودجه عمومی باشد. بودجه عمومی قانون بودجه ۱۴۰۳، مبلغ ۲۸۳۷ همت بوده است که سهم قوه، ۴,۲۰۱ همت می شود. در صورتی که بجای افزایش سهم، افزایش میزان بودجه قوه را افزایش (۷۵ درصدی بدهیم، با توجه به اینکه بودجه قوه در سال ۱۴۰۲، مجموعاً ۵۶ همت بوده است) شامل ۵۵,۳ بودجه دادگستری و دیوان عدالت اداری و سازمان بازرسی به علاوه ردیف های ۶۰ و ۱۲۹ جدول شماره ۹؛ که باید در سال ۱۴۰۳ به مبلغ ۸۸ همت برسد. فارغ از ابهام در اصطلاحات مندرج در این حکم (از جمله «درآمدهای عمومی کشور» که به معنای منابع بودجه عمومی دولت است یا به معنای منابع عمومی در مقابل درآمد اختصاصی یا به معنای دیگری).

۴. انطباق افزایش بودجه قوه قضائیه با سیاست‌های کلی برنامه هفتم

در خصوص میزان افزایش بودجه قوه قضائیه در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم) به نسبت بودجه سال‌های گذشته به نظر می‌رسد، اعتبارات در نظر گرفته شده در بودجه سال ۱۴۰۳ نسبت به رقم تعیین شده در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور، افزایش قابل توجهی داشته است. به گزارش دفتر بخش عمومی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، رشد اعتبارات قوه قضائیه (مجموع هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای) در لایحه مذکور نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲، ۵۶ درصد بوده است [۳].

مطابق با بند الحاقی ۲ ماده (۱۱۳) برنامه هفتم پیشرفت^۱ که به تأیید شورای نگهبان رسیده است، در خصوص بودجه قوه قضائیه، بایستی بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور نسبت به بودجه سال ۱۴۰۲ به‌عنوان سال پایه، ۳۰ درصد علاوه بر افزایش سنواتی بودجه، رشد داشته باشد. در حقیقت، مطابق بند فوق‌الذکر، باید ضمن اعمال میزان رشد بودجه سنواتی، به میزان سی (۳۰) درصد به اعتبارات قوه قضائیه اضافه شود. مقصود از میزان رشد بودجه سنواتی در حکم بند الحاقی مذکور نیز مبهم است؛ چنانچه میزان رشد جمع هزینه‌ها و مصارف عمومی مدنظر باشد، با میزان افزایش اعتبارات پیش‌بینی شده برای دستگاه‌های اجرایی، رقمی متفاوت خواهد بود.

طبق گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور، میزان رشد مجموع کل اعتبارات دستگاه‌های اجرایی از محل منابع عمومی نسبت به سال گذشته ۲۷ درصد بوده،^۲ در حالی که رشد مجموع مصارف عمومی دولت در بودجه ۲۵/۳ درصد است،^۳ لذا اگر تفسیر از عبارت «افزایش بودجه سنواتی» در حکم ماده (۱۱۳) برنامه هفتم، افزایش مصارف عمومی دولت باشد، میزان رشد اعتبارات قوه قضائیه نسبت به سال ۱۴۰۲ باید ۵۵/۳ درصد باشد. چنانچه مقصود از این عبارت، افزایش مجموع بودجه دستگاه‌های اجرایی باشد، رشد اعتبارات قوه قضائیه نسبت به ۱۴۰۲ باید ۵۷ درصد در نظر گرفته شود. این در حالی است که رشد رقم تعیین شده در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور نسبت به بودجه سال گذشته (مجموع هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای)، ۵۶ درصد بوده است. در نتیجه، طبق تفسیر اول (مصارف عمومی دولت)، سهم قوه قضائیه به صورت کامل محقق شده است، اما طبق تفسیر دوم (رشد مجموع اعتبارات دستگاه‌های اجرایی)، ۱ درصد سهم قوه قضائیه نسبت به آنچه در لایحه برنامه هفتم، حکم شده، کمتر است. با وجود این، می‌توان گفت، میزان افزایش بودجه قوه قضائیه نزدیک به حکم برنامه هفتم است.

همچنین مطابق حکم ماده (۱۱۹) قانون برنامه ششم توسعه مصوب سال ۱۳۹۵ با اصلاحات و الحاقات بعدی،^۴ سهم قوه قضائیه باید ۲/۹ درصد از منابع بودجه عمومی کشور باشد که در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور، سهم این دستگاه از بودجه عمومی کشور طبق گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۳/۹ درصد است [۴] که یک درصد بیش از رقم تعیین شده است؛ لذا در مجموع به نظر می‌رسد: لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم) با جزء «۶» بند «۲۶» سیاست‌های کلی برنامه هفتم مبنی بر افزایش و تثبیت سهم قوه قضائیه از بودجه عمومی کشور، همخوانی دارد، از آنجایی که سیاست‌های کلی برنامه هفتم هم‌اکنون لازم‌الاجرا تلقی می‌شود و حکم مذکور در این سیاست‌ها مبنی بر افزایش و تثبیت سهم قوه قضائیه، در بودجه سال ۱۴۰۳ نسبت به سال گذشته، محقق شده است، می‌توان ارقام مصوب در بودجه قوه قضائیه را منطبق با سیاست‌های کلی دانست.

۱. بند الحاقی «۲» ماده (۱۱۳) - دولت مکلف است در سال اول اجرای برنامه نسبت به افزایش سهم قوه قضائیه از محل درآمدهای عمومی کشور به نسبت سال پایه ۱۴۰۲ به میزان سی درصد (۳۰٪) علاوه بر افزایش سنواتی اقدام نماید و این افزایش در سال‌های بعدی برنامه به‌عنوان عدد پایه بودجه قوه در افزایش‌های سال‌های بعدی مدنظر قرار خواهد گرفت.

۲. کیانی، مرتضی. (۱۴۰۲)، بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۲): بودجه دستگاه‌های اجرایی، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مورخ ۱۴۰۳/۲/۳، شماره مسلسل ۱۹۷۱۸، ص ۱۳.

۳. مصارف عمومی دولت در ماده واحده قانون بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور، مبلغ (۲۲،۶۳۴،۹۱۸،۱۱۴،۰۰۰،۰۰۰) ریال است و مصارف عمومی دولت در جدول شماره ۱ لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم) مبلغ ۲۸،۳۷۱،۴۰۰ میلیارد ریال است که بر این اساس، میزان رشد مصارف مذکور نسبت به ۱۴۰۲، حدود ۲۵/۳ درصد است.

۴. ماده (۱۱۹) - دولت موظف است در طول سنوات اجرای قانون برنامه حداقل دو و نهم درصد (۲/۹٪) از منابع بودجه عمومی دولت را برای اجرای تکالیف و برنامه‌های قوه قضائیه و سازمان‌های وابسته در بودجه‌های سنواتی پیش‌بینی و تأمین نماید.

۵. دوسقفی بودن بودجه در خصوص درآمد مزاد خدمات قضایی

درآمدهای حاصل از خدمات قضایی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم) در ردیف ۱۴۰۱۰۱ جدول شماره ۵ درج شده است. بخشی از این درآمدها به موجب ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب سال ۱۳۷۳ با اصلاحات و الحاقات بعدی به منظور هزینه کرد در دستگاه قضایی اختصاص یافته است و بخش دیگری از آنها به امور دیگری اختصاص دارد. لذا اعتبارات مذکور را نمی توان به عنوان درآمد اختصاصی قوه قضائیه در نظر گرفت. با وجود این، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور، برخی اعتبارات برای دستگاه های تابعه قوه قضایی در نظر گرفته شده که حاصل مزاد درآمدهای حاصل از خدمات قضایی (مازاد بر موارد پیش بینی شده) است؛ در حقیقت، به این وسیله، نوعی درآمد اختصاصی برای دستگاه قضایی از مازاد درآمد پیش بینی شده در خدمات قضایی در نظر گرفته شده که در جدول ذیل قابل مشاهده است:

جدول ۲. درآمدهای مازاد بر درآمد خدمات قضایی مصوب

ردیف	عنوان درآمد مزاد	مبلغ
۱	دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری (مازاد درآمد خدمات قضایی ردیف ۱۴۰۱۰۱ - شماره پ: ۷۳۰۰۲۰)	۲۴۹,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۲	سازمان قضایی نیروهای مسلح (مازاد درآمد خدمات قضایی ردیف ۱۴۰۱۰۱ - شماره پ: ۷۳۰۰۲۱)	۱,۱۴۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۳	دادستانی ویژه روحانیت (مازاد درآمد خدمات قضایی ردیف ۱۴۰۱۰۱ - شماره پ: ۷۳۰۰۲۲)	۱۵۸,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۴	دادگستری جمهوری اسلامی ایران (مازاد درآمد خدمات قضایی ردیف ۱۴۰۱۰۱ - شماره پ: ۷۳۰۰۲۶)	۱۲,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۵	دیوان عدالت اداری (مازاد درآمد خدمات قضایی ردیف ۱۴۰۱۰۱ - شماره پ: ۷۳۰۰۲۸)	۶۷۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۶	سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور (مازاد درآمد خدمات قضایی ردیف ۱۴۰۱۰۱ - شماره پ: ۷۳۰۰۳۲)	۶,۱۵۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۷	سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور (مشروط بر افزایش درآمد خدمات ثبتی اعم از عمومی و اختصاصی مازاد بر ۱۱۰۰۰ میلیارد ریال جهت ارتقای بهداشت و تغذیه زندانیان و سایر هزینه های ضروری - شماره پ: ۷۳۰۰۳۱)	۶۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۸	سازمان بازرسی کل کشور (مازاد درآمد خدمات قضایی ردیف ۱۴۰۱۰۱ - شماره پ: ۷۳۰۰۳۴)	۱,۰۲۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۹	سازمان پزشکی قانونی کشور (مازاد درآمد خدمات قضایی ردیف ۱۴۰۱۰۱ - شماره پ: ۷۳۰۰۳۶)	۱,۳۹۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۰	پژوهشکده قوه قضائیه (مازاد درآمد خدمات قضایی ردیف ۱۴۰۱۰۱ - شماره پ: ۷۳۰۰۲۷)	۱۰۷,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۱	سازمان ثبت اسناد و املاک کشور (مشروط به افزایش برخی درآمدها تا سقف مشخص) (شماره طبقه بندی ۷۳۰۰۳۷)	۱,۹۶۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰

این موضوع از لحاظ حقوقی دارای برخی نکات و ایرادهایی است:

۱. اختصاص همه درآمدهای موضوع ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین، به قوه قضائیه، متضمن اصلاح قانون مذکور است؛ لذا به جهت اصلاح قانون دائمی مذکور، مطابق ماده (۱۸۱) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی برای تصویب نیازمند رأی دوسوم نمایندگان مجلس شورای اسلامی است.

۲. تعیین درآمد اختصاصی برای یک دستگاه امری است که باید در قوانین دائمی و بلندمدت مورد توجه قرار گیرد، در حالی که تعیین محل درآمدی جدید در قانون بودجه که موقتی و سالیانه است، خلاف اصول بودجه‌ریزی و مغایر بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری مبنی بر ثبات و نگاه بلندمدت است.

۳. از آنجایی که تعیین درآمد اختصاصی در جداول به معنای تعیین حکم است، از این جهت که در مرحله بررسی بخش دوم لایحه بودجه، طبق بند «ب» ماده (۱۸۲) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، نباید هیچ حکمی مورد بررسی قرار گیرد، مغایر با حکم مذکور نیز است. از این رو به دلیل عدم تعیین حکم مشخص برای این درآمدها در احکام قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش نخست) به نظر می‌رسد، تعیین چنین موضوعی، در بخش دوم بودجه ۱۴۰۳، با بند «ب» ماده (۱۸۲) قانون مذکور مبنی بر لزوم مطابقت دو بخش بودجه (احکام و ارقام) مطابق نمی‌باشد.

۴. در بند «ث» تبصره «۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (بخش نخست) بیان شده است: «درآمدهای اختصاصی هر دستگاه وفق موافقت‌نامه مبادله‌شده با سازمان برنامه و بودجه کشور در حد وصولی تخصیص یافته محسوب می‌شود و مازاد بر ارقام مصوب با تأیید این سازمان در راستای موافقت‌نامه مبادله‌شده قابل تخصیص است». ممکن است، عده‌ای به این بند استدلال کرده و اختصاص درآمدهای مازاد بر درآمد اختصاصی به قوه قضائیه را امکان‌پذیر بدانند. به نظر می‌رسد این استدلال دارای دو اشکال است:

الف) این حکم صرفاً اختصاص به مازاد بر درآمد اختصاصی یک دستگاه دارد، در حالی که در خصوص قوه قضائیه مازاد بر درآمد خدمات قضایی بیان شده است که لزوماً مساوی با مازاد بر درآمد اختصاصی دستگاه قضایی نیست؛ چراکه درآمد خدمات قضایی مطابق قوانین درآمد اختصاصی تلقی نمی‌شود. لذا حکم بند «ث» تبصره «۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳، قابل تسری به موضوع مورد اشاره نیست.

ب) حکم بند «ث» تبصره «۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳، مربوط به مرحله تخصیص بودجه است و مجوزی برای عدم انطباق ارقام لایحه بودجه با احکام قانون بودجه نیست.

۵. از آنجاکه ارقام مذکور برای درآمدهای مازاد خدمات قضایی، جزئی از اعتبارات حتمی و پیش‌بینی شده قوه قضائیه تلقی نشده و به نوعی اختصاص مشروط صورت گرفته، بودجه قوه قضائیه را اصطلاحاً دارای دو سقف نموده است. برخی از سقف‌های مذکور، مربوط به اعتبارات پیش‌بینی شده در جدول شماره ۷ است و برخی دیگر مربوط به منابعی است که تحقق آن، اختیاری و بیش از پیش‌بینی مذکور است. به نظر می‌رسد، دوسقفی شدن بودجه دارای برخی ایرادهای حقوقی است؛ از جمله فلسفه بودجه، پیش‌بینی درآمدها و هزینه‌هاست و داشتن دو پیش‌بینی از منابع و هزینه‌ها می‌تواند با ماهیت بودجه‌ای نیز مغایر باشد. کما اینکه برخی معتقدند، پیش‌بینی بودن درآمدها و هزینه‌ها از جمله عناصر مقوم ذات و مفهوم بودجه است و باید نحوه تخمین در بودجه به صورتی باشد که قابل صحت سنجی باشد [۵].

لذا عدم تحقق آن به منزله عدم ماهیت بودجه‌ای پیدا کردن درآمدها و هزینه‌های پیش‌بینی شده است. همچنین شورای نگهبان در موارد متعددی ابهام در تعیین سقف بودجه را مورد ایراد قرار داده است و به نظر می‌رسد، یکی از موارد ابهام در تعیین سقف بودجه، بودجه دوسقفی است.

۶. گسترش فرهنگ حقوقی-قضایی و بودجه دستگاه قضایی

یکی از ابزارهای تحقق امنیت قضایی در جامعه، بهره‌گیری از ابزارهای فرهنگی است؛ چنانچه در اصل (۱۵۶) قانون اساسی از جمله وظایف قوه قضائیه، پیشگیری از وقوع جرم، اصلاح مجرمین، احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادی‌های مشروع است که تحقق این امور صرفاً با ابزارهای حقوقی و سخت‌ممکن نیست، بلکه افزایش سطح فرهنگ و آگاهی‌های حقوقی و قضایی به این مهم کمک می‌کند. در این زمینه، در بند «۱۶» سیاست‌های کلی امنیت قضایی ابلاغی ۱۳۸۱/۷/۲۸ مقام معظم رهبری بر گسترش فرهنگ حقوقی و قضایی در جامعه تأکید شده است. همچنین ترویج فرهنگ رعایت و تمکین به قانون (به‌عنوان یکی از پیش‌نیازهای پیشگیری از وقوع جرم و گسترش عدل و آزادی‌های مشروع) در بند «۱۷» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری مورد اشاره قرار گرفته است. همه این موارد نشان‌دهنده ضرورت اختصاص بخشی از اعتبارات به تقویت و گسترش فرهنگ حقوقی و قضایی در جامعه است.

در این زمینه، هم قوه قضائیه و هم نهادهای فرهنگی دارای مسئولیت در حوزه ارتقای فرهنگ عمومی، مسئولیت دارند و باید برای تحقق این مسئولیت‌ها اعتبارات مناسب نیز پیش‌بینی شود. در بند الحاقی «۱» بند «ب» ماده (۷۶) برنامه هفتم^۱ و بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش اول)، ۱۲ درصد از هزینه‌های جاری شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت به منظور ترویج فرهنگ و اخلاق اسلامی اختصاص یافته است. به همین منظور، در جدول شماره ۱۲ لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم)، صورت‌تفصیلی هزینه‌کرد این منابع به همراه سهم هر یک از دستگاه‌ها به منظور تحقق اهداف فرهنگی مذکور مشخص شده است. با وجود این، اولاً، در موضوعات مربوط به ترویج فرهنگ و اخلاق اسلامی در جدول مذکور، موضوع ترویج فرهنگ حقوقی و قضایی نیامده است، در حالی که ترویج فرهنگ مذکور جزء امور فرهنگ و اخلاق اسلامی است؛ برای مثال، فرهنگ رعایت قانون به‌عنوان یک واجب شرعی، فرهنگ عدم اشتغال و ترویج امور حرام، فرهنگ قضای اسلامی و بسیاری امور دیگر در این حیطه می‌گنجد و لازم است، به منظور فرهنگ‌سازی در این زمینه‌ها اولاً بخشی از موضوعات فرهنگی دستگاه‌های یادشده در این جدول (نظیر صداوسیما) به این امور اختصاص پیدا کند و ثانیاً، بخشی از بودجه مورد نظر به دستگاه قضایی جهت گسترش فرهنگ حقوقی و قضایی برآمده از تعالیم و اخلاق اسلامی اختصاص پیدا کند. قوه قضائیه رشد فرهنگ حقوقی و قضایی مذکور را از یک طرف در میان جامعه قضات، کارشناسان دادگستری و بدنه دستگاه قضایی از جمله ضابطان^۲ ترویج می‌کند و از طرف دیگر، این موضوع را در قبال سایر مخاطبین دستگاه قضایی و عموم اشخاص جامعه با توجه به ابزارها و ظرفیت موجود خود دنبال می‌کند. این موضوع در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم) مغفول واقع شده و از این جهت نیازمند بازنگری است.

۱. بند الحاقی «۱» - در راستای ارتقای اخلاق و فرهنگ اسلامی، شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت مندرج در پیوست شماره (۳) قانون بودجه سنواتی مکلفند یک درصد (۱٪) از هزینه‌های جاری خود را برای هم‌افزایی و ارتقای فعالیت‌ها و تولیدات فرهنگی از قبیل موضوعات قرآنی، نمایشی، جوانی جمعیت، مطبوعاتی، رسانه‌ای نوین، نشر و کتاب و تولید محتوای فرهنگی فاخر فارسی در فضای مجازی و گردشگری، توسعه و آموزش سواد رسانه‌ای اختصاص دهند.

۲. بند «ب» تبصره «۱۳» - در راستای ارتقای اخلاق و فرهنگ اسلامی و همچنین ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، حمایت از تحکیم خانواده و جمعیت و رفع موانع رشد و شکوفایی بانوان، شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت مندرج در این قانون مکلفند یک درصد (۱٪) از هزینه‌های خود را به‌استثنای هزینه‌های سود و جریمه‌های بانکی و بیمه با رعایت موازین شرعی برای هم‌افزایی و ارتقای فعالیت‌ها و تولیدات فرهنگی، هنری و ورزشی از قبیل موضوعات قرآنی، ازدواج و خانواده، جوانی جمعیت، توانمندسازی بانوان و آسیب‌زدایی از زنان و خانواده، به حساب خاصی نزد خزانه‌داری کل کشور واریز نمایند تا مطابق جداول تفصیلی موضوع بخش دوم لایحه بودجه صرف اهداف فوق شود. پنجاه درصد (۵۰٪) اعتبارات مزبور صرف برنامه‌ها و فعالیت‌های ستاد ملی جمعیت، اعتکاف، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، اردوهای زیارتی و راهیان نور و پیشرفت، اردوهای جهادی، گردهمایی‌ها، یادواره‌ها و گلزارهای شهدا، طرح مسجدمحوری، کمک به مساجد، حلقه‌های میانی، گروه‌ها و مجامع تخصصی مردمی، نمایشی، مطبوعاتی، رسانه‌ای نوین، نشر و کتاب، ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی و تولید محتوای فرهنگی فاخر فارسی در فضای مجازی، گردشگری، توسعه و آموزش سواد رسانه‌ای شود. در صورت استنفاد دستگاه‌های مشمول این بند، خزانه‌داری کل کشور مکلف است به‌صورت سه‌ماهه از سر جمع اعتبارات مذکور برداشت و به حساب فوق‌الذکر برای فعالیت‌های یادشده واریز نماید.

آیین‌نامه اجرایی این بند توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با همکاری وزارت ورزش و جوانان، ستاد ملی جمعیت، سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط، ظرف یک‌ماه از لازم‌الاجرا شدن این قانون تهیه می‌شود و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

۳. موضوع افزایش شایستگی اخلاقی ضابطان دادگستری در بند «۱۱» سیاست‌های کلی امنیت قضایی مورد تأکید قرار گرفته که بخشی از این افزایش شایستگی‌ها مربوط به اقدامات فرهنگی است.

۷. درج صفر در جداول برای در آمد ناشی از اموال غیر منقول مازاد

بر اساس قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، ارقام مندرج در بخش دوم لایحه بودجه باید منطبق با احکام مندرج در بخش نخست آن باشد؛ این حکم قانونی همچنین نشان دهنده لزوم انسجام قوانین و مقررات است که در بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری مورد تأکید قرار گرفته است. با وجود این، به نظر می‌رسد، در برخی موارد این موضوع در بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور رعایت نشده است؛ چراکه در بند «ث» تبصره «۱۴» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش نخست) به قوه قضائیه اجازه فروش اموال غیر منقول مازاد طبق شرایط و ضوابط قانونی «به منظور احداث، خرید ساختمان، تکمیل و بهره‌برداری از طرح (پروژه) های نیمه تمام، تعمیر و تجهیز موارد ضروری» داده شده است. در جداول لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم) نیز ردیف درآمدی مشخصی (جدول شماره ۵ ردیف ۲۱۰۲۲۶ و جدول پیوست شماره ۲ ردیف ۲۱۰۲۱۴) برای فروش اموال مذکور (قوه قضائیه و دستگاه‌های ذیل آن) در نظر گرفته شده است. با وجود این، در این ردیف‌ها رقم صفر درج شده است که به نظر می‌رسد، نشان دهنده عدم همخوانی حکم قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (بخش اول) با لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ است. هر چند ممکن است، این عدم تطابق بر این تفسیر شود که در حکم بند «ث» تبصره «۱۴» قانون مذکور، صرفاً جواز فروش اموال غیر منقول مازاد داده شده و یعنی تکلیف مشخصی، جهت فروش اموال مذکور نشده است؛ در نتیجه، تعیین رقم صفر به معنای عدم بهره‌گیری از جواز مذکور است که با حکم یادشده مغایرتی ندارد. به نظر می‌رسد، این استدلال صحیح نباشد؛ چراکه با بررسی مراد قانونگذار از وضع حکم مندرج در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ به این نتیجه، می‌توان رسید که قانونگذار سهمی برای فروش اموال غیر منقول مازاد دولت در نظر گرفته و درج رقم صفر به معنای انصراف و عدول از چنین هدفی و یا عدم تأمین نظر قانونگذار در بخش اول بودجه سال ۱۴۰۳ است که در هر صورت به معنای عدم انسجام است.

۸. میزان رشد بودجه هریک از دستگاه‌های قوه قضائیه

بودجه دستگاه‌های تابعه قوه قضائیه نیز هریک رشد متفاوتی داشته است. در این میان، بیشترین رشد دستگاه‌های قوه قضائیه طبق گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی [۶]، به ترتیب مربوط به پژوهشکده قوه قضائیه، سازمان پزشکی قانونی، سازمان بازرسی کل کشور و سازمان زندان‌ها بوده است. در عین حال، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، دیوان عدالت اداری و سازمان ثبت اسناد و املاک کشور در میان سایر دستگاه‌های قوه قضائیه کمترین افزایش بودجه را به ترتیب تجربه کرده‌اند. همچنین سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، کمترین افزایش بودجه در بخش هزینه‌ای را نسبت به سایر دستگاه‌ها تجربه کرده است (۱۱ درصد) که در مقایسه با افزایش اعتبارات هزینه‌ای سایر دستگاه‌ها رقم بسیار پایینی محسوب می‌شود. این در حالی است که پرداخت حقوق کارمندان و پرسنل از بخش اعتبارات هزینه‌ای تأمین می‌شود و عدم افزایش متناسب این اعتبارات، با وجود افزایش هزینه‌های معیشتی و تورم سالیانه و همچنین حساسیت انجام امور مربوط به ثبت اسناد و املاک کشور، محل تأمل است. از سوی دیگر، اعتبارات هزینه‌ای شورای حل اختلاف که به عنوان کمک منظور شده، ۶۲ درصد افزایش داشته است.

جدول ۳. بودجه دستگاه‌های قوه قضائیه

کل		اختصاصی		سرماپه‌ای		هزینه‌ای		عنوان
رشد (درصد)	مبلغ	رشد (درصد)	مبلغ	رشد (درصد)	مبلغ	رشد (درصد)	مبلغ	
۵۲	۸۱,۸۸۵	-۹۸	۲۰	۸۷	۱۶,۲۷۹	۴۹	۶۵,۵۸۶	دادگستری جمهوری اسلامی ایران
۱۹	۱۵۵	۴۵	۸	-۶۵	۱۰	۴۱	۱۳۸	دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری
۴۲	۹۶۸	-	-	۲۲۱	۲۳۴	۲۱	۷۳۴	سازمان قضایی نیروهای مسلح
۳۱	۱۹۶	-	-	۲۱۵	۲۶	۲۱	۱۷۰	دادستانی ویژه روحانیت
۵۲	۴۶,۴۶۶	-	-	۴۹	۶,۰۷۰	۵۳	۴۰,۳۹۶	دادگستری جمهوری اسلامی ایران
۱۰	۲,۱۸۰	-۱۰۰	-	۹۱	۱۰۵	۶۲	۲,۰۷۴	شورای حل اختلاف (کمک) ۱
۷۹	۱۷,۴۶۳	-۱۰۰	-	۲۲۵	۳,۴۱۰	۶۹	۱۴,۰۵۳	سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور
۱۰۴	۲,۷۲۳	-	-	۳۸۴	۱,۳۶۷	۲۹	۱,۳۵۶	سازمان پزشکی قانونی کشور
۲۸	۱۱,۷۰۲	-	-	۶۱	۵,۰۵۶	۱۱	۶,۶۴۶	سازمان ثبت اسناد و املاک کشور
۱۱۰	۳۲	-	۱۲	-	۱	۲۶	۱۹	پژوهشکده قوه قضائیه
۲۶	۷۴۳	-	-	۵۹	۱۴۸	۲۰	۵۹۵	دیوان عدالت اداری
۷۹	۲,۰۵۱	-	-	۲۵۳	۶۴۳	۴۶	۱,۴۰۸	سازمان بازرسی کل کشور

۹. بررسی سنجه‌های عملکرد خروجی‌های اصلی دستگاه قضایی

سنجه‌های عملکرد خروجی قوه قضائیه در جدول شماره (۷-۲) ذکر شده است، اما این سنجه‌ها محدود، حداقلی، کمی و غیرقابل سنجش کیفی است و عمدتاً بر محور تعداد پرونده‌های مورد رسیدگی قوه قضائیه است که لزوماً انجام این تعداد مساوی با تحقق اهداف دستگاه قضایی نیست. در ذیل به این جدول بودجه اشاره شده است:

جدول ۴. سنجه عملکرد خروجی اصلی قوه قضائیه (جدول ۷-۲)

دادگستری جمهوری اسلامی ایران: ۱۰۸۱۰۰

پیش بینی مقدار ۱۴۰۳	واحد سنجه	اهم خروجی ها و محصولات اصلی
۲۷,۸۶۲,۴۸۲	پرونده	احکام صادره در محاکم

دیوان عدالت اداری: ۱۰۸۱۰۸

پیش بینی مقدار ۱۴۰۳	واحد سنجه	اهم خروجی ها و محصولات اصلی
۲۷,۸۶۲,۴۸۲	پرونده	احکام صادره در محاکم دیوان عدالت اداری

سازمان بازرسی کل کشور: ۱۰۸۳۰۰

پیش بینی مقدار ۱۴۰۳	واحد سنجه	اهم خروجی ها و محصولات اصلی
۱۲,۳۰۰	گزارش	گزارش رسیدگی به شکایات و اعلامات مردمی
۱,۹۵۰	گزارش	گزارش نظارت و بازرسی حوزه های فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی، تولیدی و سیاسی و قضایی

این در حالی است که در جدول شماره ۲۳ ماده ۱۱۲ برنامه هفتم پیشرفت، برای امور قضایی، سنجه های دقیق تر، متنوع تر و کارآمدی ذکر شده است که در ذیل به آن اشاره می شود:

جدول ۵. سنجه عملکردی قوه قضائیه در برنامه هفتم

هدف کمی در پایان برنامه	واحد معیار	سنجه عملکردی
۱۰	درصد	کاهش زمان رسیدگی
۱۰۰	درصد	نسبت ابلاغ الکترونیکی و اوراق مراجع غیر قضایی که نتیجه تصمیمات، آراء و دستور اتشان مطابق قوانین یا مقررات باید به ذی نفع ابلاغ شود به کل و اوراق ابلاغی
۲۰	درصد	نسبت آرای اجرا نشده دیوان عدالت اداری به کل آرای اجرایی
۲۳۰	نفر	تعداد زندانیان به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت
۱۲	درصد	نسبت بازگشتی زندانیان به زندان پس از آزادی به کل زندانیان
۱۸	درصد	نسبت بازداشت شدگان تحت قرار به کل زندانیان
۱۵	درصد	نسبت زندانیان تحت پوشش نظارت الکترونیکی به کل زندانیان
۱۳	مترمربع	سرانه فضای زندان برای هر زندانی
۹۰	درصد	نسبت تعداد زندانیان در زندانهای خارج از محدوده شهر به تعداد کل زندانیان
۱۰۰	درصد	افزایش دستمزدها و دستمزد زندانیان شاغل نسبت به تعداد زندانیان واجد شرایط اشتغال
۸۰	درصد	نسبت تعداد اسناد مالکیت حدنگاری (کاداستری) به کل اسناد مالکیت
۱۰۰	درصد	پاسخ آنی (کمتر از ۵ دقیقه) به استعلامات املاک نسبت به کل استعلامها
۱۰۰	درصد	نسبت ثبت الکترونیکی فوری (کمتر از ۵ دقیقه) خلاصه معاملات به کل معاملات
۱۰۰	درصد	نسبت پاسخ فوری (کمتر از ۲۴ ساعت) به کل استعلامات املاک دریافتی از محاکم دادگستری و دستگاههای اجرائی
۹۰	درصد	نسبت اسناد صادر شده رودخانهها و سواحل در بانک جامع اطلاعات املاک و حدنگاری (کاداستر) به کل
۹۰	درصد	نسبت مساحت حدنگاری شده اراضی کشاورزی به مساحت کل اراضی کشاورزی
۲	روز	میانگین زمان دریافت سند مالکیت حدنگاری جدید توسط متقاضی از زمان ثبت درخواست یا ثبت معامله برای املاک دارای سند حدنگاری
۲۰	درصد	نسبت تعداد ثبت درخواست صدور اجرائیه در «سامانه خودکاربری اجرای مفاد اسناد رسمی لازم الاجرا» به تعداد کل درخواستهای صدور اجرائیه
۱۰۰	درصد	نسبت مزایدههای انجام شده در شعب اجرای احکام، دوایر اجرای ثبت و شعب تصفیه امور ورشکستگی به صورت برخط (سامانه تدارکات الکترونیکی دولت «ستاد») به کل مزایدهها
۱۰۰	درصد	نسبت دفاتر تجاری مهر و موم (پلمب) شده با روش الکترونیکی به میزان کل دفاتر تجاری مهر و موم شده
۱۷۸	تعداد	سرانه تعداد وکیل دارای پروانه فعال به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت
۶۹	تعداد	سرانه تعداد سردفتران اسناد رسمی دارای پروانه فعال به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت
۹۵	درصد	نسبت تعداد ضابطان قضایی مجهز به دستگاه ضبط تصویر و صدا به تعداد کل ضابطان قضایی
۹۵	درصد	نسبت تعداد آرای قضایی منتشر شده به صورت عمومی در سامانه آرای قضایی به کل آرای قضایی

هدف کمی در پایان برنامه	واحد معیار	سنجه عملکردی
۵۰	درصد	میزان ارجاع هوشمند پرونده به قاضی و کارشناسان رسمی به میزان کل ارجاعات
۹۵	درصد	میزان ابلاغ ممنوع الخروجی از طریق سامانه ابلاغ الکترونیک قضایی (ثنا) به کل ممنوع الخروجی‌های صادر شده
۴۰	درصد	افزایش تعداد قاضی و کارمند دادگستری نسبت به سال اول برنامه
۸۵	تعداد	احداث مراکز پزشکی قانونی جدید بر اساس اولویت در شهرستان‌های فاقد ساختمان‌های تملیکی
۸	تعداد	احداث سوله‌های بحران جدید در مراکز پزشکی قانونی استان‌های معین
۴۰	درصد	نسبت مراکز پزشکی قانونی تجهیز شده به دستگاه‌های آزمایشگاهی با فناوری بالا جهت بخش‌های امور آزمایشگاهی و امور تشریح به کل مراکز موجود
۱,۰۰۰,۰۰۰	فقره/ پرونده	الکترونیکی کردن فرایندهای معاینات، کمیسیون و تشریح و آزمایشگاه
۴۵,۰۰۰	مترمربع	تأمین فضای تخصصی معاینات و تشریح پزشکی قانونی
۳۵	درصد	افزایش امنیت و ایمنی ساختمان‌ها و اماکن قوه قضائیه به تجهیزات پایش محیطی، حفاظتی و نظارتی به نسبت کل اماکن فاقد تجهیزات مزبور
۳۰	درصد	تعداد جذب و بکارگیری نیروی یگان حفاظت قوه قضائیه به کل پست‌های مصوب بلاتصدی
۴۵	درصد	افزایش نرخ صلح و سازش
۹۰	درصد	میزان دسترسی آحاد مردم به روش‌های جایگزین رسیدگی قضایی
۳۰	درصد	نسبت سهم داوری، میانجی‌گری و صلح‌یاری از رسیدگی‌های غیرقضایی

درج سنج‌های کمی و کیفی موضوع ماده ۱۱۲ برنامه هفتم، در لایحه بودجه ۱۴۰۲ کل کشور، نیازمند توجه به نکات زیر است:

- ضروری است با توجه به اقتضائات و اولویت‌های سالانه قوه قضائیه، میزان درصد یا تعداد هر یک از سنج‌های فوق نسبت به سال ۱۴۰۳ تقسیم و تعیین شود.
- به منظور تکمیل سنج‌های ارزیابی در بودجه و به دلیل گسترده بودن سنج‌های مذکور به نظر می‌رسد، برخی از سنج‌های عملکردی فوق که از اهمیت بیشتری برخوردارند و قابلیت سنجش به لحاظ مالی و محاسباتی و بودجه‌ای دارند، در بودجه نظر گرفته شوند.
- دستگاه متولی و مسئول در اجرای سنج‌های مذکور در بودجه مشخص شود.

۱۰. ضرورت ارائه برنامه عملیاتی در خصوص رشد بودجه قوه قضائیه

بر اساس بندت ماده ۱۳ برنامه هفتم، «دستگاه‌های اجرایی که از منابع بودجه کل کشور استفاده می‌کنند و دارای تکالیف برنامه‌ای هستند، مکلفند برنامه عملیاتی خود را هر ساله بر اساس تکالیف برنامه شامل اهداف سال مورد نظر، شاخصهای عملکرد، مخاطرات رسیدن به اهداف، منابع لازم، نحوه تأمین مالی، طرح‌های توسعه‌ای مرتبط و گزارش عملکرد سال گذشته در چارچوبی که توسط سازمان اعلام می‌شود، حداکثر تا پایان مرداد هر سال برای استفاده در تهیه لایحه بودجه سال بعد به سازمان ارائه نمایند.» از اینرو ارائه برنامه عملیاتی قوه قضائیه در این خصوص دارای ضرورت بوده است.

بر اساس ذیل بند «ج» تبصره ۱۳ قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (بخش احکام): سازمان برنامه و بودجه کشور مکلف است با همکاری دستگاههای مذکور، اعتبار افزوده شده مازاد بر رشد سنواتی را به تفکیک برنامه، اعتبار مورد نیاز و شاخصهای خروجی محور ارزیابی نتایج اجرای برنامه‌های مذکور به همراه بودجه تفصیلی به مجلس شورای اسلامی ارائه نماید. استفاده از اعتبارات افزوده شده صرفاً در قالب برنامه‌های مذکور مجاز است. به نظر می‌رسد که به این تکلیف، عمل نشده است.

۱۱. نتیجه گیری

بخش قضایی لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم)، دارای برخی نکات و ایرادهای حقوقی است. یکی از مهم‌ترین نکات در خصوص لایحه مذکور، شائبه و ابهام در تأمین یا عدم تأمین کامل اعتبارات در نظر گرفته شده برای قوه قضائیه در تبصره ۱۳ قانون بودجه ۱۴۰۳ است؛ چرا که ظاهر حکم قانون بودجه ۱۴۰۳ با مفاد قانون برنامه ششم و برنامه هفتم مصوب مجلس، همخوانی ندارد. اختصاص بخشی از اعتبارات مالی این دستگاه به صندوق بازنشستگی کشوری به منظور پرداخت حقوق بازنشستگان دستگاه قضایی، محل تأمل است.

موضوع دیگر، دوسقفی شدن بودجه ۱۴۰۲ در بخش درآمدهای حاصل از مازاد در آمد خدمات قضایی است که می‌تواند، موجب ابهام در تعیین سقف هزینه‌ها شود و مغایر با اصل ۵۳ قانون اساسی باشد. همچنین ایجاد حکم قانونی جدید (تعیین درآمد اختصاصی) در قسمت جداول و عدم تطابق با بخش اول بودجه، مطابق با بند ب ماده ۱۸۲ قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی نمی‌باشد. به علاوه، تعیین منبع درآمدی جدید در قانون بودجه که موقتی و سالانه است، با اصول بودجه‌ریزی همخوانی ندارد.

ایراد دیگر، موضوع درج رقم صفر برای درآمدهای ناشی از اموال غیر منقول مازاد قوه قضائیه است که در قانون بودجه ۱۴۰۳ کل کشور (بخش اول) اجازه فروش آنها صادر شده است. این به منزله عدم تطابق لایحه بودجه (بخش دوم) با حکم قانون (بخش اول) است. نظر به عدم اجرای حکم ذیل بند «ج» تبصره ۱۳ قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (بخش احکام)، اعتبار افزوده شده مازاد بر رشد سنواتی بودجه قوه قضائیه، از حیث امکان نظارت و ارزیابی نیازمند توجه است.

منابع و مآخذ

- [۱] راجی، محمدهادی. (۱۳۹۲)، بررسی لایحه بودجه ۱۳۹۳ کل کشور (قوه قضائیه)، گزارش کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دی‌ماه ۱۳۹۲، شماره مسلسل: ۱۳۴۳۷، ص ۶.
- [۲] بامتی طوسی، امیرحسین وبرزگر خسروی، محمد. (۱۴۰۲)، بررسی لایحه برنامه هفتم توسعه: تبصره ماده (۱۳)؛ سهم قوه قضائیه از بودجه عمومی دولت، گزارش کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل: ۲۴۰۱۹۱۰۲، تاریخ انتشار ۱۳/۴/۱۴۰۲، ص ۱.
- [۳] کیانی، مرتضی. (۱۴۰۲)، بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۲): بودجه دستگاه‌های اجرایی، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مورخ ۱۴۰۳/۲/۳، شماره مسلسل ۱۹۷۱۸، ص ۱۹.
- [۴] کیانی، مرتضی. (۲۰۴۱)، بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۳۰۴۱ کل کشور (۲): بودجه دستگاه‌های اجرایی، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مورخ ۱۴۰۳/۲/۳، شماره مسلسل ۸۱۷۹۱، ص ۱.
- [۵] فراهانی و دیگران. (۱۴۰۰)، حقوق بودجه (جلد نخست)، تهران: پژوهشکده شورای نگهبان، چاپ نخست، ۱۴۰۰.
- [۶] کیانی، مرتضی. (۱۴۰۲)، بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۲): بودجه دستگاه‌های اجرایی، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مورخ ۱۴۰۳/۲/۳، شماره مسلسل ۱۹۷۱۸، ص ۳۰.

گزیده سیاستی

لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ (بخش دوم) در قسمت مربوط به امور قوه قضائیه، نیازمند بازنگری از جهت انطباق با بودجه مصوب این دستگاه در قانون بودجه سال ۱۴۰۳، تعیین سقف واحد برای درآمد خدمات قضایی و اختصاص منابع لازم برای ترویج و توسعه فرهنگ حقوقی و قضایی است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir